

მტკიცების ტვირთი სამართლის ქვეყნებში

I. შესავალი

მტკიცების ტვირთი სასამართლო პროცესის უმნიშვნელოვანესი პრინციპია, რომელიც განუჩევლად სამართლის თუ საზოგადოების განვითარების ეტაპისა, სამართლის სისტემისა და ფილოსოფიისა, მაინც სამართლის პროცესის არსებით შემადგენელ ელემენტად რჩება. მტკიცების ტვირთი პროცესის იმპერატიულ მოთხოვნად მიიჩნევა და დიდწილად მასზე და მის სწორ განაწილებაზე დამოკიდებული სამართლებრივად სწორად დასაბუთებული გადაწყვეტილების გამოტანა. მტკიცების ტვირთს ორგვარი, ფილოსოფიური და სამართლებრივი საწყისი აქვს. მისი ერთიანი და უნივერსალური ცნება არ არსებობს, მაგრამ უზოგადეს დონეზე შესაძლებელია ერთ წინადადებაში მოქცევა: „მტკიცება ესაჭიროება მას, ვინც სხვას რაიმეს აბრალებს“¹. მიუხედავად ზემოთქმულისა, სხვადასხვა გარემოში მტკიცების პროცესმა განვითარების განსხვავებული ეტაპები განვლო, განსაკუთრებით ეს კონტინენტური ევროპის და საერთო სამართლის სისტემათა მტკიცების პროცესის თავისებურებებზე ითქმის. წინამდებარე ნაშრომის მიზანი ამ ორი სამართლებრივი სისტემის, უფრო კონკრეტულად კი, დიდი ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მტკიცების პროცესის ანალიზი და ქართულ სამართალთან მისი სინთეზური შედარებაა.

II. მტკიცების პროცესი დიდი ბრიტანეთის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში

დიდ ბრიტანეთში, როგორც საერთო სამართლის სამშობლოში, მტკიცების პროცესი საუკუნეების მანძილზე დაგროვებული მდიდარი სასამართლო პრაქტიკითაა ჩამოყალიბებული. მათ საკანონმდებლო სივრცეში არ მოიპოვება ისეთი ერთიანი პროცესუალური კანონი, როგორიც საქართველოში სამოქალაქო საპროცესო კოდექსია. მტკიცების პროცესისთვის დადგენილი

¹ ლათ. *semper necessitas probandi incumbit ei qui agit*.

სტანდარტები და მისი განმარტებები სხვადასხვა პერიოდის სასამართლო გადაწყვეტილებებშია გაბნეული. ინგლისურ სამართლებრივ მეცნიერებაში მტკიცების ტვირთის თეორიულ კვლევას დიდი ყურადღება არ ეთმობა და არც მისი საკანონმდებლო ცნება მოიპოვება.² თუმცა, როგორც სამართლიანად შენიშნავენ სამართლის მეცნიერები,³ საერთო სამართლის კონტინენტურთან დაახლოებამ გამოიწვია ის, რომ დღესდღეობით დიდ ბრიტანეთში სხვადასხვა საკითხზე უფრო აქტიურად იღებენ მომწესრიგებელ აქტებს, ვიდრე ეს ადრე ხდებოდა. სწორედ ამგვარი აქტებია 1998 წელს მიღებული „სამოქალაქო სამართალწარმოების წესები“⁴ და 1995 წლის კანონი „სამოქალაქო საქმეზე მტკიცებულებათა შესახებ“⁵, რომლებიც ბრიტანული სასამართლოს პრეცედენტებისა და გამოცდილების საფუძველზეა შედგენილი.

დიდ ბრიტანეთში მტკიცებულებებისთვის დადგენილია განკუთვნილობისა და დასაშვებობის ეტაპები. მტკიცებულებად მიჩნევა ყველა მასალა, რომლის გამოყენებაც აკრძალული არ არის და რომელიც სასამართლოს ამა თუ იმ ფაქტის არსებობაში დაარწმუნებს, მათ შორის ისეთი მტკიცებულებები, რომლებიც შესაძლოა ქართული სამოქალაქო პროცესისთვის განკუთვნილი არც იყოს. ზოგადად, განკუთვნილობა და დასაშვებობა ბრიტანული სამართლის მიხედვით ძალიან ჰგავს ქართულ განმარტებას. განკუთვნილია ის მტკიცებულება, რომელიც დასამტკიცებელ ფაქტსა და უშუალოდ ამ მტკიცებულებას შორის კავშირს ადგენს, ხოლო დასაშვებ მტკიცებულებად მიიჩნევა ის, რომელიც მოცემულ საქმეზე არ არის მოპოვებული კანონდარღვევით და მას საქმისათვის გარკვეული მნიშვნელობა აქვს.

დიდი ბრიტანეთის მტკიცების პროცესში ერთმანეთისგან განასხვავებენ მტკიცებულებას და მტკიცებულების მატარებელს. მტკიცებულების მატარებლად მიიჩნევა მოწმე, დოკუმენტი ან ნივთი, ხოლო მოწმის მიერ მიცემული ჩვენება, დოკუმენტის შინაარსი, ნივთის მონაცემები, ანუ ის ინფორმაცია, რომლის სასამართლოში გადმოცემასაც დადგენილი წესით უზრუნ-

² გაგუა ი., მტკიცების ტვირთის თავისებურება საერთო სამართალში – დიდი ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(27), 2010, 21.

³ ზუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი, 2010, 219.

⁴ Civil Procedural Rules, 1998.

⁵ Civil Evidence Act, 1995.

ველყოფს მტკიცებულების მატარებელი, თვით მტკიცებულებაა. ინფორმაციის მატარებლის მიხედვით, ზემოაღნიშნული საკანონმდებლო აქტების საფუძველზე გამოიყოფა მტკიცებულებათა რამდენიმე სახე: 1. მოწმეთა ჩვენება, ანუ ზეპირი სახის მტკიცებულება; 2. წერილობითი მტკიცებულება; 3. ექსპერტიზის დასკვნა; 4. ნივთიერი მტკიცებულება; 5. Hearsay, ანუ ჩვენება სხვისი სიტყვებით და 6. აფიდევიტი.⁶ გარდა ჩამოთვლილისა, მტკიცების პროცესში, ასევე, დასაშვებია სხვადასხვა სახის მტკიცებულება, რომელთა ზოგად კატეგორიაში მოქცევას „სამოქალაქო საქმეზე მტკიცებულებათა შესახებ“ კანონი არ ახდენს, ესენია: გეგმების, ფოტოებისა და მოდელების მტკიცებულებად გამოყენება, რომლებიც არ შედის ჩამოთვლილი მტკიცებულებების არცერთ კატეგორიაში; უცხოურ სამართალზე დასმულ შეკითხვაზე მოპოვებული მტკიცებულება, საჯარო და სახელმწიფო დოკუმენტები, გამოქვეყნებული ნაშრომები, ჩანაწერები, მინდობილი პირის უფლებამოსილების დამადასტურებელი დოკუმენტი.⁷ ჩვეულებათა მიხედვით, მოსამართლეს დავის გადაწყვეტისას, ასევე, შეუძლია პირთა რეპუტაცია, ოჯახის ტრადიციები მიიღოს მხედველობაში.

განსაკუთრებით საინტერესოა ის მტკიცებულებები, რომლებიც ბრიტანული სამართლის თავისებურებას წარმოადგენს ქართულ სამართალთან მიმართებით. ერთ-ერთი ასეთი მტკიცებულებაა ჩვენება სხვისი სიტყვებით, რომელიც ცალკე კატეგორიად გამოიყოფა და დასაშვებია მტკიცების პროცესში. მისი ცნება ჩამოყალიბებულია „სამოქალაქო საქმეზე მტკიცებულებათა შესახებ“ კანონში და მიიჩნევა განცხადებად, რომელიც გაკეთებულია სხვა პირის მიერ ზეპირი ჩვენების სახით სასამართლოში და არა მტკიცებულების პირველწყაროს მიერ.⁸ ამ დროს პირი გადმოსცემს არა იმ ინფორმაციას, რომელსაც ის თავად შეესწრო ან თავად მოიპოვა, არამედ იმეორებს მტკიცებულების მატარებლისგან, ანუ პირველწყაროსგან მოპოვებულ ინფორმაციას. თავის მხრივ, სხვისი სიტყვებით ჩვენება იყოფა პირველი, მეორე და ა.შ. ხელიდან მიღებულ ინფორმაციად, ანუ მტკიცებულების რამდენი მატარებელიც არსებობდა ინფორმაციის სასამართლომდე მოღწევამდე და ეს ფაქტორი, თავისთავად, მოსამართლისთვის მტკიცებულების სანდოობის ხარისხზე მეტყველებს. აუცილებელი არაა, რომ ინ-

⁶ Civil Procedure Rules, 1998, Art. 32.2; 32.15.

⁷ იქვე, Art. 33.6; 33.7; 33.8.

⁸ Civil Evidence Act, 1995, მუხლი 1(2)(a).

ფორმაციის პირველწყაროს სხვა პირი წარმოადგენდეს, ეს შეიძლება იყოს წერილობითი დოკუმენტიდან ან სხვა სახის მტკიცებულებიდან მოპოვებული ინფორმაცია. აღსანიშნავია, რომ დიდი ბრიტანეთისგან განსხვავებით, ამერიკის შეერთებული შტატების როგორც სისხლის სამართლის, ისე სამოქალაქო პროცესში, სხვისი სიტყვებით ჩვენება დაუშვებელი მტკიცებულებაა, გარდა იშვიათი გამონაკლისი შემთხვევებისა. რაც შეეხება საქართველოს, სამოქალაქო პროცესისთვის აღნიშნული მტკიცებულების სახე უცნობია, თუმცა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი იცნობს მსგავსი მტკიცებულების სახეს და მას ირიბ ჩვენებას უწოდებს.⁹ ირიბი ჩვენება შინაარსობრივად თითქმის ემთხვევა სხვისი სიტყვებით ჩვენებას. მათ შორის მსგავსებაა იმ კუთხითაც, რომ ბრიტანული სამართლის მიხედვით, აუცილებელია, ჩვენების მიმცემმა პირმა დაადასტუროს საკუთარი კომპეტენტურობა იმ საკითხთან დაკავშირებით, რომელსაც იგი გადამოსცემს.¹⁰

აფიდევიტი (ლათ. *affido* - „ვფიცავ“) ნებაყოფლობითი, წერილობითი, ფიცით დადასტურებული ჩვენებაა, რომელიც შეიცავს პირის, ანუ დებონენტის განცხადებას ამა თუ იმ ფაქტთან დაკავშირებით და დამოწმებულია იმ პირის მიერ, რომელსაც კანონის მიხედვით შესაბამისი უფლებამოსილება აქვს. ასეთებად მიჩნეულია ნოტარიუსი და სხვა მსგავსი ინსტიტუტები. ბრიტანული კანონმდებლობის თანახმად, მტკიცებულების სახით აფიდევიტი დასაშვებია იმ შემთხვევაში, თუ იგი მოწმის ჩვენების დამატებით, ან ნაცვლად მიიღება. აფიდევიტის ფორმით ჩვენების მიცემაზე გადაწყვეტილებას სასამართლო იღებს, ან ეს ხდება მხარეთა ინიციატივით.¹¹

საინტერესო და ცალკე აღნიშვნის ღირსია უცხოურ სამართალზე მოპოვებული მტკიცებულება, რომელიც მტკიცებულების სახედაა აღიარებული დიდი ბრიტანეთის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში.¹² უცხოურ სამართალთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ შესაძლოა პროცესის მონაწილეს სურდეს უცხოური სამართლის ესა თუ ის მუხლი განმარტოს და რომელიმე საქმეზე მისი მტკიცებულებად დართვა მოინდომოს. ეს, რა თქმა უნდა, საქმის სპეციფიკიდან გამომდინარეობს. უნდა აღინიშნოს, რომ

⁹ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 76.

¹⁰ Civil Evidence Act, 1995, Art. 5(1).

¹¹ Civil Procedure Rules, 1998, Art. 31.15.

¹² იქვე, Art. 33.7.

ამგვარი მტკიცებულების სახე ახალი სულაც არაა ბრიტანული სამართლისთვის და მას მცირედი სახეცვლილებებით ითვალისწინებდა ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში მოქმედი კანონმდებლობა და მისთვის შესაბამის პროცედურებსაც განსაზღვრავდა.¹³ აღნიშნული მტკიცების კატეგორია ჩვეულებრივ მტკიცებულებად მიიჩნევა, რომელიც, როგორც წესი, ექსპერტის მიერაა წარმოდგენილი და ინტერპრეტირებული. 1972 წლის „მტკიცებულებათა შესახებ აქტი“ მოითხოვს, რომ უცხოური სამართალი შეიძლება მტკიცებულებად იქნა ინტერპრეტირებული მხოლოდ იმ პირის მიერ, რომელსაც მოცემულ სფეროში შესაბამისი ცოდნა და გამოცდილება აქვს, თუმცა აუცილებელი არაა, რომ მას ჰქონდეს იურიდიული ინტერპრეტატორის კვალიფიკაცია/ლიცენზია. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული აქტი უცხოურ სამართლად ინგლისისა და უელსის გარდა ყველა სხვა სახელმწიფოს სამართალს მიიჩნევს.¹⁴ თუ ინგლისის სამართალი რაიმე კითხვაზე კონკრეტულ პასუხს არ შეიცავს, არ აწესრიგებს რომელიმე საკითხს, შესაძლოა, ეს საკითხი გადაწყდეს უცხოური სამართლის გამოყენებით. ასევე, დასაშვებია, რომ ამ მტკიცებულების წყაროდ გამოყენებულ იქნას უცხოური სასამართლოს გადაწყვეტილება. მხარემ, რომელიც პროცესზე ამგვარი მტკიცებულების წარმოდგენას აპირებს, აუცილებელია, წინასწარ განაცხადოს სასამართლოში, რათა მეორე მხარემ აღნიშნულის თაობაზე გაიგოს. მოპოვებული ინტერპრეტაციის, კვლევისა თუ გადაწყვეტილების შესახებ მოქმედებს პრეზუმფცია, რომ იგი სწორია, სანამ საწინააღმდეგო არ დამტკიცდება. თუმცა, აქვე შევნიშნავთ, რომ ეს პრეზუმფცია არ მოქმედებს იმ შემთხვევაში, თუ მეორე მხარეც ანალოგიურ საკითხზე წარმოადგენს მსგავს, მაგრამ საწინააღმდეგო შინაარსის მქონე მტკიცებულებას. აუცილებელია, რომ ეს მტკიცებულება დამოწმებული იყოს ინგლისისა და უელსში აღიარებული სათანადო წესით.¹⁵ ამ მტკიცებულების დასაშვებობასა და განკუთვნილობის საკითხს, ისევე, როგორც კონტრ-მტკიცებულებისას (თუ ასეთი წარმოდგენილა საქმეზე), მხოლოდ მოსამართლე წყვეტს.¹⁶

¹³ Law Ascertainment Act 1859; Evidence Act 1907.

¹⁴ Civil Evidence Act 1972, Art. 4(2).

¹⁵ *Jasiewicz v. Jasiewicz* [1962] 1 WLR 1426.

¹⁶ *Sime S., Kay M., French D., Blackstone's Civil Practice 2013: The Commentary*, 805.

ბოლო მტკიცებულების სახე, რომელსაც დიდი ბრიტანეთის მტკიცებულებათა სახეების ფარგლებში მიმოვიხილავთ, ესაა პირთა რეპუტაცია, ოჯახის ტრადიციები და ა.შ., როგორც მტკიცებულება. ამ მტკიცებულებათა ამომწურავი ჩამონათვალი დადგენილი არ არის და კანონით არცაა მოწესრიგებული. ისინი ჩვეულებათა პირმშოდ მიიჩნევა და საერთო სამართლის ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი მტკიცებულებაა, საქართველოსა და კონტინენტური ევროპის სამართლის სხვა ქვეყნებისათვის კი უცხოა. მას, ზოგადად, *Character Evidence*-ს უწოდებენ, რასაც ქართულად შეიძლება შევტყვისოს *პიროვნულობა (ხასიათი)*, როგორც *მტკიცებულება*. მოსამართლეები ითვალისწინებენ სხვადასხვა ფაქტორს პირის პიროვნულობის განსასაზღვრად და ადგენენ იგი ე.წ. *Good Character*-ია, თუ – *Bad Character*. მათ, შესაძლოა, როგორც მოწმის ჩვენების, ისე წერილობითი დოკუმენტის სახე ჰქონდეთ, თუმცა აუცილებლად უნდა მეტყველებდნენ პირის ხასიათზე. პიროვნულობა და ხასიათი მხოლოდ მაშინ მიიღება მტკიცებულებად, თუ საქმის ფაქტობრივი გარემოებები ცხადყოფენ, რომ იგი რელევანტურია.¹⁷ მიუხედავად იმისა, რომ ამ მტკიცებულების დასაშვებად მთავარი ტესტი განკუთვნილობაა, არსებობს საქმეთა კატეგორიები, რომლებშიც იგი, როგორც წესი, დასაშვებია, მაგ., დელიქტით მიყენებული დავის განხილვისას მოსამართლე მას იყენებს დაუდევრობის ხარისხის განსასაზღვრად, ასევე, თვითდახმარების დროს სხვისი ნივთის დაზიანებისას და სხვ. თუმცა ბრიტანელი მოსამართლეები ერიდებიან პიროვნულობის ტესტის მტკიცებულებად გამოყენებას, რათა მხარეები არათანაბარ მდგომარეობაში არ ჩააყენონ.¹⁸ მიუხედავად ამისა, სასამართლო საქმეებზე ყოფილა შემთხვევები, როდესაც სხვა კატეგორიის დავაზეც გამოყენებულა პიროვნულობა, როგორც მტკიცებულება. სამოქალაქო საქმეზე *ჰერსტი ევანსის წინააღმდეგ*,¹⁹ მოპასუხეს წარმოადგენდა სადაზღვევო კომპანია და მოსარჩელეს სურდა სადაზღვევო პოლისიდან გამომდინარე თანხა მიეღო. სადაზღვევო კომპანია ამტკიცებდა, რომ ზიანი მოსარჩელის მსახურის უპატიოსნების შედეგად დადგა. აქედან გამომდინარე, სასამართლომ დაადგინა, რომ მსახურის პატიოსნება იყო საქმის ფაქტობრივ გარემოებებთან

¹⁷ <<http://www.lawteacher.net/free-law-essays/judicial-law/character-evidence-and-the-role-it-plays-in-court-law-essay.php#ftn14>> [10.08.2015]

¹⁸ იქვე.

¹⁹ Hurst v. Evans, Court of Appeals.

შემხველობაში, კავშირში და ამის დამადასტურებელი მტკიცებულებები დაშვებული იქნა, რათა სასამართლოს ერგენებინა, რომ მსახური საეჭვო ხასიათის, საეჭვო პიროვნების მქონე პირი იყო. აღნიშნული, ასევე, იმის კარგი მაგალითია, რომ არა მხოლოდ მოსარჩელის ან მოპასუხის, არამედ მესამე პირის ხასიათიც კი შესაძლოა ფაქტობრივ გარემოებად და მტკიცებულებად იქნას მიღებული ამა თუ იმ საქმეზე.

საყურადღებოა, რომ აშშ-ის თითქმის ყველა შტატის სამოქალაქო სამართლის პროცესში *Character Evidence* დაუშვებელი მტკიცებულებაა,²⁰ რადგან მიიჩნევა, რომ უსამართლოა, ადამიანის ხასიათი დავადგინოთ და მივიღოთ მტკიცებულებად, რომელიც ეფუძნება იმის წარმოდგენას, თუ კონკრეტულ სიტუაციაში კონკრეტული პიროვნება რატომ მოიქცა ასე.²¹ თუმცა ზოგიერთ შტატში გარკვეული კატეგორიის დავებზე, სადაც პიროვნულობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, *Character Evidence* დასაშვებ მტკიცებულებად მიიჩნევა, მაგ., დაუღვევრობა, დაუღვევრობა მინდობილი საკუთრებისა და დავალების დროს, მეურვეობისა და მზრუნველობის განსაზღვრისას, შვილებისას და სხვ.

III. მტკიცების ტვირთის განაწილება და თავისებურებები დიდი ბრიტანეთის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში

დიდი ბრიტანეთის სამ იურიდიქციაში (ჩრდ. ირლანდია, ინგლისი, უელსი) სამოქალაქო წესით საქმეების განხილვისას ძირითადად ორი მტკიცების ტვირთი, სტანდარტი არსებობს. პირველი მათგანი კავშირშია მატერიალური სამართლის ნორმებთან, ხოლო მეორე – ამ ტვირთის მატარებელ სუბიექტებთან. ინგლისური კანონმდებლობის მიხედვით, პირველ ეტაპზე მოსარჩელემ უნდა წარმოადგინოს მტკიცებულებები იმისათვის, რომ მოსამართლემ ისინი საქმის წარმოების დასაწყებად საკმარისად ჩათვალოს. ბრიტანული სამართლით, მტკიცებულებათა შერგროვება და გამოქვეყნება დასაშვებია ჯერ კიდევ საქმის წარმოების დაწყებამდე. მოცემული პირველი ეტაპის წარმატებით გადალახვის შემთხვევაში, მოსარჩელე უკვე ვალდებულია დაადასტუროს სარჩელში მითითებული ფაქტობრივი გარე-

²⁰ Federal Rule of Evidence, 404.

²¹ Pino v. Koelber, 389 So. 2d 1191, 1193 (Fla. Dist. Ct. App. 1980), იხ. ციტირება: 1 S. Gard, Jones on Evidence §4:34 (6th ed. 1972).

მოებები, ანუ ეკისრება დამტკიცების ტვირთი.²² ინგლისური პროცედურული ნორმები, თითქმის ყველა სახის მტკიცებულების შემთხვევაში, მკაცრად მოითხოვს, რომ მხარემ მათ წარმოდგენამდე აუცილებლად უნდა აცნობოს ამის თაობაზე მოწინააღმდეგე მხარესა და სასამართლოს. ეს, ძირითადად, საქმის მოსამზადებელ სტადიაზე ხდება. მხარეები ცვლიან მტკიცებულებებს, რაც ხელს უწყობს მათ ინფორმირებულობას, ამაღლებს პროცესის მიმდინარეობის ხარისხს და სასამართლოს სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში ეხმარება.

სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მოქმედ მტკიცების სტანდარტს „აღბატობათა ბალანსს“ უწოდებენ, რომელსაც ბრიტანელი მოსამართლეები გადაწყვეტილებებში ხშირად „უფრო დიახ, ვიდრე არა“-ს (*“more likely than not”*) პრინციპით იყენებენ.²³ მხარის მტკიცება მიმართული უნდა იყოს იმაზე, რომ მის მიერ მითითებული ფაქტობრივი გარემოების ჭეშმარიტება უფრო სავარაუდოა, ვიდრე უმართლობა. აღნიშნული სტანდარტი დღეს ერთგვაროვნადაა მიჩნეული დიდი ბრიტანეთის სასამართლო პრაქტიკაში, თუმცა ეს ყოველთვის ასე არ ყოფილა. 2008 წლის ლორდთა პალატის გადაწყვეტილებამდე,²⁴ სასამართლოებში შეინიშნებოდა არაერთგვაროვანი პრაქტიკა, მათ შორის სააპელაციო სასამართლოც განიხილავდა იმ აზრს, რომ არსებობდა რაღაც შუალედური, საშუალო პრინციპი – „შეწონადობის სტანდარტი“. თუმცა ლორდთა პალატამ ამგვარი მოსაზრებები უარყო და სამოქალაქო საქმეებზე დაადგინა მხოლოდ ერთი, უკვე ხსენებული სტანდარტი.²⁵

მტკიცების პროცესში თითოეულმა მხარემ უნდა დაამტკიცოს ის გარემოებები, რომლებზეც თავის მოთხოვნას აფუძნებს. თუმცა ის, ვინც რაიმეს მოითხოვს, ყოველთვის არაა ვალდებული, ამტკიცოს ეს. პროცესუალურად, მოსარჩელეს ეკისრება მხოლოდ იმ ფაქტების მტკიცების ტვირთი, რომლებზეც მოპასუხე არ დაეთანხმა. თავის მხრივ, მოპასუხემ აუცილებლად უნდა მიუთითოს იმ გარემოებებზე, თუ რატომ არ ეთანხმება ამა თუ იმ

²² გაგუა ი., მტკიცების ტვირთის თავისებურება საერთო სამართალში – დიდი ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(27), 2010, 24.

²³ The balance of probabilities.

²⁴ Re B (A Child), ლორდთა პალატის 2008 წლის გადაწყვეტილება, 35.

²⁵ იქვე.

ფაქტებს. შესაბამისად, შესაძლებელია, რომ მარტივად, შემდეგი სიტყვების გამოყენებით ნათლად გამოიხატოს მტკიცების ტვირთი ინგლისის საპროცესო სამართალში: ამტკიცებს ის, ვისაც არ სურს დავის წაგება.²⁶ მხარეს აკისრია მტკიცების ტვირთი იმდენად, რამდენადაც სასამართლოს არანაირი ეჭვი არ უნდა წარმოეშვას, თუ ვის სასარგებლოდ გამოიტანოს გადაწყვეტილება.

მტკიცების ტვირთის მოდავე მხარეებზე განაწილება წარმოდგება, როგორც სასამართლოს აქტიური როლის შეზღუდვის წინაპირობა. იგულისხმება „ფორმალური ჭეშმარიტების პრინციპი“, რომლის დანაწესით სასამართლო სამოქალაქო საქმეებზე ხელმძღვანელობს. სასამართლო ვალდებულია, ხელი შეუწყოს მხარეებს თანამშრომლობაში, სწორად და სამართლიანად წარმართოს პროცესი. ამისათვის მას აქვს სხვადასხვა უფლებამოსილება, რომლებიც მეტწილად ქართული სასამართლოს უფლებამოსილებებს ემთხვევა. თუმცა ამ უკანასკნელის პრინციპებისგან განსხვავებით, ბრიტანული სასამართლო უფლებამოსილია, გააკონტროლოს მტკიცებულებათა შეგროვების პროცესი და მხარეებს მტკიცებულებათა წარმოდგენის ხერხებზე მითითება მოსთხოვოს. ეს უფლებამოსილება უფრო მკაფიოდა გამოხატული ბრიტანულ კანონმდებლობაში, ვიდრე საქართველოში.²⁷

IV. მტკიცების პროცესი ამერიკის შეერთებული შტატების სამოქალაქო საპროცესო სამართალში

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, დიდი ბრიტანეთის მსგავსად, სამოსამართლო სამართალია გაბატონებული და იურიდიულ მეცნიერებაში ნაკლებად მოიძებნება მტკიცების პროცესზე, მტკიცების ტვირთსა, თუ მტკიცებულებათა განკუთვნილობასა და დასაშვებობაზე რაიმე ფუნდამენტური მეცნიერული კვლევა. წლების მანძილზე ჩამოყალიბებული კაზუისტური სასამართლოს საფუძველზე აშშ-მა 1975 წელს მოახდინა მტკიცების პროცესზე ერთიანი საკანონმდებლო დოკუმენტის შექმნა და მას „მტკიცებულებების

²⁶ გაგუა ი., მტკიცების ტვირთის თავისებურება საერთო სამართალში – დიდი ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(27), 2010, 24.

²⁷ Civil Procedure Rules, 1998, Art. 32.

შესახებ ფედერალური წესები“ უწოდა.²⁸ აღნიშნული წესები მთელი აშშ-ის მასშტაბით მოქმედებს და მის საფუძველზე სხვადასხვა შტატმა საკუთარი კანონმდებლობა ფედერალურ წესებთან შესაბამისობაში მოიყვანა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც საერთო სამართლის ქვეყნებშია მიღებული, აღნიშნული კანონი მაინც სახელმძღვანელო ხასიათისაა და მოსამართლეებს ლავირების ხარისხი კვლავაც მაღალი აქვთ.

მტკიცების პროცესის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია მტკიცებულებები და მათი კლასიფიკაცია. აშშ-ის მტკიცებულებათა მიმოხილვამდე, მიზანშეწონილია ჯერ მტკიცებულებათა ნიშნებზე ვისაუბროთ. მტკიცებულებები აშშ-ის საპროცესო სამართლის მიხედვით უნდა იყოს დასაშვები, განკუთვნილი და სანდო. პირველი მათგანი ცნობილია როგორც ქართული, ისე ბრიტანული სამართლისთვის. ცალკე ნიშანი, რომელიც აშშ-ის მტკიცების პროცესშია გამოყოფილი და მათ განყენებულ კატეგორიად არ იცნობს ქართული სამართალი, ეს არის მტკიცებულებათა სანდოობა. ასევე, მოდიფიცირებული და საინტერესოა განკუთვნილობა ამერიკული სამართლის მიხედვით.

განკუთვნილობა აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი ნიშანია იმისათვის, რომ მტკიცებულებამ კანონმდებლობის მიერ დაწესებული ტესტი გაიაროს. განკუთვნილი მტკიცებულების საფუძველზე უნდა დადგინდეს გარემოება, რომელსაც კონკრეტული საქმისთვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს. შესაძლებელია, მოსამართლემ მტკიცებულება ამა თუ იმ საქმეზე განკუთვნიდად არ ჩათვალოს, ვინაიდან იგი არასამართლიანად წინასწარგანჭვრეტადია, დამაბნეველია, ემსახურება სამართალწარმოების გაუმართლებელ დაყოვნებას, სასამართლოში მიკერძოებული მტკიცებულებების წარმოდგენას და სხვ.²⁹ განსაკუთრებით ეს ეხება იმ საქმეებს, რომლებიც განიხილება ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობით. ამ დროს მოსამართლემ შეიძლება მიმართოს ლოგიკურ სილოგიზმს, რომლითაც მტკიცებულების განკუთვნილობა მართივად მოწმდება (თუ/მაშინ). სხვადასხვა სახის მტკიცებულებაზე განკუთვნილობის ხარისხი სხვადასხვანაირია. მაგ., ერთ-ერთ ყველაზე მაღალ სტანდარტს უწესებენ ექსპერტიზის დასკვნას. თუმცა ამერიკულ იური-

²⁸ Federal Rules of Evidence, 1975.

²⁹ Federal Rule 403.

დიულ ლიტერატურაში ნახსენებია, რომ მოსამართლის დისკრეცია მტკიცებულების განკუთვნილობასთან დაკავშირებით ძალზე მაღალია.³⁰

გარდა განკუთვნილობისა, ცალკე აღნიშვნის ღირსია სანდობა, როგორც მტკიცებულებისთვის დადგენილი აუცილებელი ბარიერი, ტესტი.³¹ იმისათვის, რომ მტკიცებულების სანდობა დადგინდეს, საჭიროა, მისმა წარმომდგენმა მხარემ მიუთითოს წყარო, თუ საიდან მოიპოვა იგი. მაგ., თუ მხარე მტკიცებულებად წარმოადგენს მოწმის ჩვენებას, სასამართლოს უნდა განუმარტოს, თუ რატომ აქვს მოწმეს სადავო საკითხის თაობაზე სპეციალური ცოდნა, ანუ რამდენად კომპეტენტურია იგი. წერილობით მტკიცებულებაზე მან უნდა შეძლოს ავთენტურობის ტესტის დაძლევა და მოეთხოვება, მტკიცებულების ისტორია სასამართლოში წარმოადგინოს, ანუ ვინ, როდის და რატომ ფლობდა მტკიცებულებას. სანდობის ტესტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს „სხვისი სიტყვებით ჩვენებისას“.

რაც შეეხება აშშ-ის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში არსებულ მტკიცებულებებს, ისინი ძირითადად დიდი ბრიტანეთის მტკიცების პროცესში აღიარებულ მტკიცებულებებს ემთხვევა. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა „სხვისი სიტყვებით ჩვენებას“, ამიტომ მისი განხილვა აშშ-ის სამართლის კრილში მიზანშეწონილია.

აშშ-ის მტკიცებითი სამართალი არ აღიარებს მხოლოდ სასამართლოში გაკეთებულ განცხადებებს. განცხადებების გაკეთება შესაძლებელია ასევე სასამართლოს გარეთაც, რომელიც აღიარების ან სხვა ფორმაში შეიძლება იქნას გაკეთებული.³² სხვისი სიტყვებით ჩვენებაში არ მოიაზრება მხოლოდ ზეპირი ჩვენების სახით გაკეთებული განცხადებები, არამედ წერილობითი განცხადებები, ანდერძი, დღიური, სხვადასხვა ხასიათის პირადი ჩანაწერები, ანუ ის წყაროები, რომლებიც სასამართლო დარბაზში არაა გაკეთებული.³³ გარდა ამისა, აღსანიშნავია ე.წ. „რომაგი სხვისი სიტყვებით ჩვენება“, რაც იმას ნიშნავს, რომ სასამართლოს გარეთ გაკეთებული განცხადების შინაარსი სხვა სასამართლოს გარეთ გაკეთებულ განცხადებას ეფუძნება.

³⁰ Kane M., Civil Procedure in a Nutshell, 7th edition, Thomson Reuters, 2013.

³¹ Reliability of the Evidence.

³² Out-of-court statement.

³³ Federal Rules of Evidence, 1975, Rule 801, 802, 803.

სხვისი სიტყვებით ჩვენებიდან არსებობს რამდენიმე გამონაკლისი, რომელთა თანახმად სხვისი სიტყვებით ჩვენებაში არ მოიაზრება:

1. განცხადება, რომელიც წარმოდგენილია იმ მხარის საწინააღმდეგოდ, ვინც განცხადება გააკეთა;

2. ამა თუ იმ მოვლენის აღწერისაა და ინტერპრეტაციის შესახებ განცხადება, რომელიც აუცილებლად უნდა გაკეთდეს სპონტანურად აღნიშნული მოვლენის დამთავრებიდან. ასევე, შესაძლებელია აღნიშნული განცხადება უშუალოდ ძლიერი სულიერი აღელვების ან შოკის მომენტში კეთდებოდეს. ამ გამონაკლისის ამოსავალი იდეა ისაა, რომ გაკეთებული განცხადება სპონტანური ხასიათისაა და ამგვარად მიღებული ძლიერი სულიერი აღელვება ალბათობის დიდი ხარისხით მის ფალსიფიკაციას გამორიცხავს;³⁴

3. მოწმის მიერ ჩანაწერების გამოყენება. აქ მოიაზრება ის სიტუაცია, როცა პირს, რომელიც სხვისი სიტყვებით ჩვენებას აკეთებს, ადრე ჰქონდა შესაბამისი ცოდნა, თუმცა ჩვენების მიცემის ეტაპზე მას ეს ცოდნა დაკარგული აქვს და იყენებს ჩანაწერს. აღნიშნული წერილობით ან ნივთიერ მტკიცებულებად მიიჩნევა;³⁵

4. სტატისტიკური ჩანაწერები საჯარო ორგანოების მიერ, რომლებიც ეხება შობადობას, გარდაცვალებას, ქორწინების რეგისტრაციას და სხვ.³⁶

5. განცხადებები, რომლებიც გადმოცემულია მინიმუმ 20 წლის დაძველების დოკუმენტებში, რომელთა ავთენტურობა დადასტურებულია და ისინი მოპოვებულია იმგვარი ადგილიდან, სადაც ჩვეულებრივ ასეთი დოკუმენტი ინახება.³⁷

ასევე, არსებობს ისეთი დოკუმენტები, რომლებიც თავისთავად ავთენტურია და მათ შემდგომი გამოკვლევა არ ესაჭიროებათ, მაგ., ნოტარიუსის მიერ დამოწმებული შინაურული დოკუმენტები, უცხოური საჯარო დოკუმენტები, გაზეთები და პერიოდული გამოცემები, კომერციული დოკუმენტები და სხვ.

³⁴ იქვე, 803.

³⁵ იქვე, 803 (5).

³⁶ იქვე, 804.

³⁷ იქვე, 804 (16).

გარდა აღნიშნულისა, საინტერესოა, ასევე, მომაკვდავის განცხადება, როგორც მტკიცებულება.³⁸ აშშ-ის მტკიცებითი სამართლის მიხედვით, ამგვარი განცხადება დასაშვებია როგორც „სხვისი სიტყვებით ჩვენება“, თუ გარდაიცვალა დეკლარანტი, მისი განცხადება შეეხება სამოქალაქო საქმეს, მან განცხადება გააკეთა იმ დროს, როდესაც მისი სიკვდილი გარდაუვალი იყო. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ის აუცილებლად უნდა გარდაიცვალოს, რათა მტკიცებულება სასამართლოსთვის დასაშვები გახდეს.³⁹

V. მტკიცების ტვირთის განაწილება და თავისებურებები ამერიკის შეერთებული შტატების სამოქალაქო საპროცესო სამართალში

ამერიკის შეერთებული შტატები შეჯიბრებითობის პრინციპის სამშობლოდ ითვლება. შესაბამისად, გასაკვირი არაა, რომ მხარეებს განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრებათ მტკიცებულებათა შეგროვების პროცესში. დიდი ბრიტანეთის მსგავსად, აშშ-ის სამართალშიც მტკიცების ორი სტანდარტია მოცემული: მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთი და დარწმუნების ტვირთი.

მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთის⁴⁰ თანახმად, მოსარჩელემ უნდა მიუთითოს თავისი სასარჩელო მოთხოვნა და მოახდინოს ამ სარჩელის ფაქტობრივი გარემოებების დემონსტრირება. თუ კონკრეტულ საქმეში მხარე არ დავობს ფაქტების არსებობის თაობაზე, მაშინ მტკიცებულებათა წარმოდგენა აუცილებელი არ არის. დავა შეიძლება გადაწყდეს მხარეთა მიერ წარმოდგენილი განმარტებითა და ადვოკატის მოხსენებით. მოსამართლე განსაზღვრავს რომელი მხარე წააგებს დავას იმ შემთხვევაში, თუ კონკრეტული ფაქტის ნამდვილობის აღიარებისთვის საკმარისი და ხარისხიანი მტკიცებულება არ იქნება წარმოდგენილი.⁴¹

რაც შეეხება დარწმუნების ტვირთს, იგი ძირითადად მსაჯულებზეა გათვლილი. მას ხშირად დაურწმუნებლობის რისკსაც უწოდებენ. მხარე,

³⁸ Dying declaration.

³⁹ Federal Rule of Evidence, 804 a(1-5).

⁴⁰ Burden of going forward.

⁴¹ გაგუა ი., მტკიცების ტვირთის თავისებურება საერთო სამართალში – დიდი ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(27), 2010, 28.

რომელიც დარწმუნების ტვირთს ატარებს, პროცესს წააგებს, თუკი საქმის ფაქტობრივ გარემოებებში მოსამართლისა და მსაჯულების დარწმუნებას ვერ შეძლებს.⁴² აშშ-ში მტკიცების ტვირთი გულისხმობს მხარის ვალდებულებას, ყოველი ფაქტი ამტკიცოს მტკიცებულებათა შეფასებით, ძლიერი და დამაჯერებელი მტკიცებულებით, ან გონივრული ეჭვის არსებობით, რაც კანონითაა გათვალისწინებული. მტკიცების ტვირთი და დარწმუნების ტვირთი კი სინონიმურ ცნებებადაა მიჩნეული.⁴³

ზოგადი წესის თანახმად, მხარეებს ეკისრებათ იმის მტკიცება, რასაც ისინი უთითებენ, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც არსებობს სპეციფიკური მატერიალური ურთიერთობა, რომელიც მტკიცების ტვირთის განსხვავებულად განაწილებას მოითხოვს. აღნიშნული წესი ქართულ საპროცესო სამართალშიც მოქმედებს. აშშ-ის ფედერალური წესები მტკიცების ტვირთის განაწილებაში მხოლოდ ზოგადი პრინციპით შემოიფარგლება და ყოველი კონკრეტული საქმის გადაწყვეტისას მოსამართლეები მას შესაბამისად ანაწილებენ.⁴⁴

განსაკუთრებით საინტერესოა აშშ-ში მოქმედი დარწმუნების ტვირთი, რომელიც რეიტინგის მიხედვით განისაზღვრება. ძირითადად ეს იმ საქმეებს ეხება, რომლებზეც ნაფიცი მსაჯულები განიხილავენ დავას, მაგ., დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას. ამ დროს დავის გადაწყვეტისას იყენებენ შკალას 0-დან 100%-ის რაციოთი და განსაზღვრავენ რამდენად მართალი იყო მოსარჩელე, ან მოპასუხე. 0 ნიშნავს, რომ მოსარჩელის არგუმენტაცია სრულიად მცდარია, ხოლო 100% ნიშნავს, რომ მოსარჩელის ისტორია სრულად შეესაბამება სიმართლეს. დელიქტების შემთხვევაში ეს შკალა მეტად სპეციფიკურია, ამ დროს ზიანის ანაზღაურების საკითხი წყდება იმის მიხედვით, თუ რომელი მხარის ქმედებით უფრო გამოწვეული ზიანი. მაგ., შესაძლოა ეს იყოს 51%-49% მოსარჩელის სასარგებლოდ ან პირიქით. სხვა სიტყვებით, რამდენად მაღალია დამდგარ ზიანში დაზარალებულის ბრალის ხარისხი. ყველა შემთხვევაში, აუცილებელია, რომ მინიმუმ 50%-იანი ალბათობა მაინც არსებობდეს იმისათვის, რომ ესა

⁴² იქვე.

⁴³ Dwyer S.I., Presumptions and Burden of Proof, Loyola Law Review, Vol.21, 1975, 389.

⁴⁴ იხ., Baicker-McKee S., Janssen M. W., Corr B.J., Student's Guide to the Federal Rules of Civil Procedure, 8th edition, 2005.

თუ ის ფაქტი მხარის მიერ დადასტურდეს. ამ პროცენტულ შკალას ალბათობას უწოდებენ და იგი *preponderance of evidence*-ის, ანუ მტკიცებულებათა შეპირისპირების, არსებითი ნაწილია.⁴⁵

აღსანიშნავია, თუ რამდენადაა აშშ-ის სასამართლოების მიერ დადგენილი სტანდარტი ქართულ სტანდარტთან თანხვედრაში. ერთ-ერთ საქმეზე მტკიცებულებათა შეფასებისას საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ განმარტა, რომ სასამართლო სადავო გარემოებათა არსებობა-არარსებობის დადგენისას ინდივიდუალურად და ერთობლიობაში აფასებს საქმეში არსებულ მტკიცებულებებს, რის შედეგადაც აყალიბებს თავის შინაგან რწმენას გამოსაკვლევ საკითხის მიმართ.⁴⁶ ასევე, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის მე-2 ნაწილი სასამართლოს ავალდებულებს წარმოდგენილი მტკიცებულებების ყოველმხრივ, სრულ და ობიექტურ განხილვას. ამ სტანდარტთა ანალიზი ცხადყოფს, რომ ისინი ფაქტობრივად ძალიან ჰგვანან აშშ-ში მოცემულ სტანდარტებს, იმ განსხვავებით, რომ აშშ-ის მტკიცების პროცესი მტკიცებულებათა შესაფასებლად უფრო მკაფიო და ადვილად აღქმად სტანდარტებს იყენებს.

და ბოლოს, მტკიცების ტვირთზე საუბრისას ცალკე უნდა გამოიყოს სამართლებრივი პრეზუმფციები. პრეზუმფცია ვრცელდება იმ მხარეზე, რომელსაც დამტკიცების ტვირთი აქვს. პრეზუმფციის მიზანია, მხარეებს შეუმსუბუქოს საქმესთან დაკავშირებული, თუმცა შედეგზე გავლენის მომხდენი, მტკიცებულებების წარმოდგენის ამოცანა. ფაქტობრივად, პრეზუმფცია მიუთითებს იმაზე, თუ ვინ წააგებს პროცესს, თუ არ წარმოადგენს მტკიცებულებას და ამით ანაწილებს კიდევ მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთს.⁴⁷ პრეზუმფცია ვრცელდება იმ მხარეზე, რომელსაც მტკიცების ტვირთი აწევს, საწინააღმდეგოს დაკისრება კი მეორე მხარის ვალდებულებაა. პრეზუმფცია არ ახდენს მტკიცების ტვირთის რამენაირად გადაადგილებას დაურწმუნებლობის რისკის კუთხით, რომელიც პროცესის მანძილზე კვლავ იმ მხარეზე რჩება, რომელსაც იგი თავდაპირველად დაე-

⁴⁵ Schweizer M., The Civil Standard of Proof – What Is It, actually? Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods, Bonn, 2013/12, 13-14.

⁴⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 22 იანვრის №ას-589-896-09 განჩინება.

⁴⁷ Federal Rule of Evidence Article III, Presumptions in Civil Actions and Proceedings, Rule 31.

კისრა. აღსანიშნავია, რომ მაშინაც კი, თუ მხარე, მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთის ფარგლებში, პრეზუმფციული ფაქტის საწინააღმდეგოდ სათანადო მტკიცებულებას წარმოადგენს, პრეზუმფცია მაინც არ ქარწყლდება, როგორც ეს ხდება ე.წ. “bursting bubble theory”-ის მიხედვით, იგი მაინც რჩება ამ მხარის საწინააღმდეგოდ.⁴⁸

მტკიცებულებათა პრეზუმფციის კონსტრუქციას ავრცელებენ არა მხოლოდ ფაქტების სფეროზე, არამედ, ასევე, სამართლის სფეროზეც. მაგ., არსებობს პრეზუმფცია, რომ ზოგადი სამართალი ყველგან ერთნაირია, საკანონმდებლო აქტები შეესაბამება კონსტიტუციას და ა.შ. ეს კი გულისხმობს, რომ კონკრეტული სამოქალაქო საქმის განხილვისას სასამართლოს ამოსავალი წერტილი სწორედ ეს პრეზუმფციული მდგომარეობა იქნება, თუ დაინტერესებული მხარე მისი გამოყენების საწინააღმდეგო უარიყოფის არგუმენტაციას არ წარმოადგენს.⁴⁹

VI. დასკვნა

სამოქალაქო სამართლის პროცესში მტკიცების ტვირთის როლი მართლაც განუზომელია. თუ სასამართლო მტკიცების ტვირთს სწორად გაანაწილებს ეს უმეტესწილად სამართლებრივად სწორი გადაწყვეტილების მიღებას განაპირობებს. სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემა მტკიცების პროცესსა და მის ელემენტებს განსხვავებულად უდგება, თუმცა ძირითადი ასპექტები მაინც ერთნაირია. ეს ცხადად გამოჩნდა აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთის სისტემათა ურთიერთშედარების შედეგად. სახელმწიფოს კულტურული, სოციალური თუ პოლიტიკური ფაქტორები ზოგადად სამართლისა და მტკიცების პროცესის განსხვავებულ მიდგომას განსაზღვრავს. აშშ-ის და დიდი ბრიტანეთის მტკიცების პროცესებს შორის განსხვავებები მაინც საყურადღებოა. ნაშრომში გამოიკვეთა განსაკუთრებით საინტერესო და განსხვავებული მიდგომები, რომლებიც ამ ორი ერთი და იმავე სისტე-

⁴⁸ Notes of Advisory Committee on Proposed Rules on Rule 301, Presumptions in Civil Cases Generally.

⁴⁹ გავუა ი., მტკიცების ტვირთის თავისებურება საერთო სამართალში - დიდი ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(27), 2010, 29.

მის, მაგრამ მაინც სხვადასხვა მტკიცების სამართლის მქონე სახელმწიფო-ში შეინიშნება.

საქართველოს მტკიცებითი სამართალი დიდ ბრიტანეთსა და აშშ-სთან შედარებით ნაკლებადაა განვითარებული. განსაკუთრებით ეს ეხება მტკიცების ერთიანი და უნივერსალური სტანდარტის არარსებობას, რადგან საკანონმდებლო დონეზე იგი საკმარისად დეტალურად მოწესრიგებული არაა, ხოლო სასამართლო პრაქტიკით კი მაინც ზოგადი, ნაკლებად გამოსადეგი და ბუნდოვანი სტანდარტია დადგენილი. ამიტომ სასურველია, თუ შემდგომში საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მტკიცების სტანდარტი დადგინდება და უმჯობესია, ეს სამოსამართლო სამართლით განხორციელდეს. ასეთი სტანდარტი იქნება ამოსავალი წერტილი როგორც მხარეებისთვის, ისე მოსამართლისთვის და მისი გამოყენებით სასამართლო ბევრად ნათლად და იოლად გადაწყვეტს დავას.